

італійська, література, яка обмежується читанням на екзаменах віршів і прозових тирад з іноземних письменників, витончене рукоділля, малювання буклетів, танці і спів.

Таким чином, на думку педагога, зміст жіночої освіти в Німеччині обмежує розумовий розвиток дівчат, незалежно від напрямку, акцентує на релігійних і моральних чеснотах, господарських вміннях. З цього приводу К. Д. Ушинський саркастично зауважує: «Найцінніше висловлене бажання приготувати з жінки мислячий, господарський прес для віджимання всього, що можна віджати з усякого ганчір'я, варених кісток, кофейної гущі, гнилої картоплі, щоб нічого в господарстві даремно не пропадало» [3, 189]. Видатний педагог, роблячи поправку на ширину слов'янської натури і висловлену ним критику німецької жіночої освіти, сподівається на втілення в Росії більш гуманного християнського плану освіти жінок. К. Д. Ушинський так формулює мету чоловічої і жіночої освіти: «...Якщо чоловічі заклади повинні мати різні призначення, то жіночі можуть мати лише одне — готувати виховательок майбутніх поколінь» [7, 124]. Загалом серед поглядів педагога ми спостерігаємо ті, котрі відображали пануючу точку зору, що головне призначення жінки — виконання нею біологічної функції, народження і виховання дітей.

Погляди К. Д. Ушинського на освіту і виховання дітей різної статі певною мірою випереджали існуючу в той час теорію і практику європейських шкіл, привернули увагу громадськості до проблем жіночої освіти, сприяли активізації жіночого руху в Росії, стали підґрунтям для вдумливого розуміння ролі жінки в сім'ї та суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ушинський К. Д. Про сімейне виховання. — К.: Рад. школа, 1974. — 150 с.
2. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні // Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Пер. з рос. / Редкол.: В. М. Столетов та ін. — К.: Рад. школа, 1983. — Т. I. — С. 43–104.
3. Ушинський К. Д. Одна з темних сторін німецького виховання // Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Пер. з рос. / Редкол.: В. М. Столетов та ін. — К.: Рад. школа, 1983. — Т. I. — С. 182–192.
4. Ушинський К. Д. Про необхідність зробити російські школи російськими // Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Пер. з рос. / Редкол.: В. М. Столетов та ін. — К.: Рад. школа, 1983. — Т. II. — С. 179–185.
5. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні // Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Пер. з рос. / Редкол.: В. М. Столетов та ін. — К.: Рад. школа, 1983. — Т. I. — С. 104–121.
6. Ушинський К. Д. Необхідність ремісничих шкіл у столиці // Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Пер. з рос. / Редкол.: В. М. Столетов та ін. — К.: Рад. школа, 1983. — Т. II. — С. 185–191.

Надія ДУДНИК

ПРОВІДНІ НАПРЯМИ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ А. ЛОТОЦЬКОГО ЯК ПЕДАГОГА

У статті розкрито значення просвітницької діяльності А. Лотоцького серед молоді краю у міжвоєнний період. Відображено внесок педагога в культурно-просвітницьку діяльність, яка передбачала відстоювання права українського народу на власну державу і здійснювалася через участь у роботі громадських, культурно-просвітницьких і педагогічних товариств.

У сучасних наукових дослідженнях, довідковій літературі, у публікаціях міжвоєнної доби наголошується: Антін Лотоцький — український дитячий письменник, перекладач, педагог, публіцист, мовознавець, драматург, громадський діяч, воїн Січових Стрільців. Ці визначення вказують на причетність А. Лотоцького як одного з творців української педагогічної думки міжвоєнного періоду на Галичині до різнобічної творчої, наукової та навчально-виховної діяльності, в якій найважливішими можна вважати такі напрями: педагогічний, культурно-просвітницький, журналістський, літературно-публіцистичний.

Метою статті є відображення внеску педагога в культурно-просвітницьку діяльність, яка передбачала відстоювання права українського народу на власну державу і здійснювалася через участь у діяльності громадських, культурно-просвітницьких і педагогічних товариств. Серед численних товариств Галичини, у роботі яких брав участь А. Лотоцький, важливе місце посідає «Просвіта». Діяльність її була зорієнтована на піднесення рівня освіченості народу, авторитету

української мови, формування національної свідомості. Педагог враховував вагомість впливу на виховання дітей народної педагогіки, звичаїв, обрядів, і про це писав у своїх працях.

У повоєнний час, нелегкий для української освіти період, коли польська влада завзято нищила все українське, А. Лотоцький повертається до праці в Рогатинську гімназію. Разом зі своїм товаришем М. Угрином-Безгрішним, який очолив рогатинське товариство «Просвіта», відновлює будинок філії, збирає книги для читальні, пожертвування для повітової бібліотеки. А. Лотоцький був стурбований діяльністю «Просвіти» у багатьох селах повіту, де активну роботу проводило москвофільське товариство — «Общество им. Качковского», про що він пише у рукописному часописі «Будучина».

Загальновідомо, що початок 30-х років у Галичині був ознаменований нищенням (з боку влади) читалень, бібліотек, закриттям шкіл з українською мовою викладання. Найбільше постраждали філії «Просвіти» й українська гімназія в Рогатині. Проте А. Лотоцький разом з іншими представниками Рогатинської інтелігенції написав листа до Ліги Націй, в якому висловлена оцінка цих подій. Згодом до Рогатина прибули представники міжнародної комісії, які змусили польський сейм прийняти закон про скасування самоуправи громадських урядів і створення волосних громад. Це стало основою для відновлення і налагодження громадсько-політичного життя повіту. На нашу думку, це був ще один громадянський вчинок А.Лотоцького у боротьбі за українську культуру й освіту.

Виявом активної громадянської позиції А.Лотоцького стали його зусилля, спрямовані на заснування товариства «Молода Січ». Усвідомлюючи необхідність національно спрямованої виховної роботи, маючи організаторські здібності, відчуваючи духовне піднесення серед молоді, педагоги (А. Лотоцький і М. Угрин-Безгрішний) у 1912/13 н.р. на базі другого класу Рогатинської гімназії створили «Молоду Січ» на зразок спортивних «Січей», що їх ініціював на Снятинщині К.Трильовський.

А. Лотоцький був організатором учнівського самоврядування. Старшину обирали кожних два місяці самі учні-козаки за запорізьким звичаєм. А щоб краще пам'ятати українських гетьманів, кожен новообраний лідер одержував історичне ім'я. Вся «Січ» була поділена на два курені, якими керували курінні отамани.

У «Звідомленні дирекції за 1912/13 н.р.» вміщено відозву до українського народу, складену січовиками. «Ціла Україна — це одна велика потреба! Лиш більше знання і науки, більше любови, віри і надії, більше праці й завзяття — а впережешся Бескидом! а труснеш Кавказом! а покотиш гомін волі Чорним морем! а станеш хазяїном домовитим! і засяєш у народів вольних колі!» — на такій заключній оптимістичній Франковій фразі закінчується відозва. Завдяки старанням А.Лотоцького і М. Угрин-Безгрішного значно розширила свою діяльність «Молода Січ». Своїх наставників (А. Лотоцького і М. Венгжина) учні обрали провідниками кошів.

Членами товариства могли бути, відповідно до 2-го параграфу статуту, учні й учениці даного класу, що добровільно зголосилися, і січова старшина прийняла їх. Кожен повинен дбати, щоб якнайшвидше стати козаком. Для цього потрібно було скласти іспит, який засвідчував би якісні знання з історії та географії України, історії українського письменства, статуту «Молодої Січі», січового порядку, і вміти виконувати певні фізичні вправи. Хто успішно склав іспит, гідно поведився, склав присягу козака, вписувався в реєстр козаків свого коша. Невідповідна поведінка або неуспішне навчання були причиною втрати права називатися козаком.

Головні правила козацької поведінки такі: «а) козак є словний, раз даного слова додержує проти найважчих перепон; б) совісний, кожне діло, що до його добровільно зобов'язався, сповнює по своїх силах якнайкраще; в) точний — визначеного речення до початку, або покінчення роботи додержує якнайточніше; г) безоглядно справедливий — признає й віддає кожному все, що йому належить; д) чемний супроти всіх, одначе чемність не сміє переходити в понижування; е) вважається братом усіх козаків та приятелем людей, звірят і рослин; ж) дбає про красу всього свого оточення; з) є завжди доброї думки й завжди веселий, навіть у найважчих хвилинах» [4, 1]. Як бачимо, правила виписані самими гімназистами, і відтак вимогливість до кожного є усвідомленою, що сприяло самодисциплінованості.

Мета діяльності товариства окреслена у 3-му параграфі статуту: а) виховання молоді в народному, тобто національному, козацькому дусі для формування фізично, морально й духовно здорових громадян України; б) плекання витримки та наполегливості в народній боротьбі та житті; в) виховання загальнолюдських цінностей, національної свідомості, жаги до знань; г) взаємодопомога під девізом: «Усі за одного, один за всіх». Цей клич пізніше став основою стрілецької лицарської організації «Залізна Острога» [4].

Про виховну діяльність товариства «Молода Січ» свідчить і те, що гімназисти-старшокласники, коли розпочалася Перша світова війна, зголосилися записатися в загони Українських Січових Стрільців. Одним з перших, хто ввійшов до загону, був А.Лотоцький. Очолив загін гімназистів і вчителів директор гімназії М.Галущинський як перший командир легіону УСС. Він доклав чимало зусиль при шаленому спротиві польських шовіністичних кіл і реалізував стрілецьку ідею: «До боротьби за наші найвищі ідеали, що їх нам так сонячно намалював геній Тарас Шевченко. Мусимо непохитно вірити в те, що Україні смерть вже не грозить! Знову оживуть полки до кінцевої боротьби — наслідники полків славних гетьманів. Недовго доведеться ждати нашому народові на дії українського Вашингтона!..» [3, 121]. Звитяжність боротьби гімназистів та викладачів звеличує і підносить на високий рівень національно-патріотичну роботу Рогатинської приватної української гімназії.

Окремою сторінкою рідної історії стали колишні організатори і члени «Молодої Січі», сміливі борці за самостійність України — вояки УСС, які були першою в новітній історії України «духою зорганізованою силою, яка на правду, і з сентименту і глибини свідомості, була поборницькою. Січові стрільці були тими вчителями, які навчали всіх своїх земляків, що не має значення, де хто з українців народився, де є і що діє: має значення, ким і чим він себе почуває» [6, 11].

Треба зазначити, що значним був внесок А.Лотоцького у популяризацію української ідеї, піднесення духу українського народу, надії на побудову незалежної держави. Він разом зі своїм бойовим товаришем М. Угрином-Безгрішним організував восени 1914 р. під час перебування частин УСС на Закарпатті ідеологічний та культурно-просвітницький центр «Пресова Кватира». Разом стають старшинами усусусів під командуванням директора гімназії М.Галущинського, професора Українського Таємного університету у Львові, визначного політичного діяча 20–30-х років. До праці в «Пресовій Кватирі» залучалися кращі творчі сили стрілецького братства, більшість з яких згодом стала відомими діячами української культури: художники Ю. Буцманюк, О. Куриляс, Ю. Назарук, Л. Гец, молоді письменники і публіцисти О. Назарук, Р. Купчинський, Л. Лепкий, В. Кучабський, Ю. Шкрумеляк, В. Бобинський, А. Баб'юк (Мирослав Ірчан), М. Голубець та ін. Гідне місце серед діячів «Пресової Кватири» посідали підхорунжий М. Угрин-Безгрішний та стрілець А. Лотоцький, який виступав під різними псевдонімами в творах, редагував стрілецькі часописи «Вісник Пресової Кватири», «Самопал», «Червона Калина», «Самохотник», «Бомба», «Будуччина», був активним дописувачем місячника «Шляхи», який видавався у Львові.

У фондах Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України зберігаються примірники стрілецьких часописів, які написані й художньо оформлені вручну, різними почерками. Тематика публікацій — українознавчого характеру: вісті з фронту, освітні новини, вірші, літературні твори, гумористичні шаржі. Серед статей А.Лотоцького є цикл українознавчих публікацій з мовознавства «Дещо про літературну українську мову» [1]. У період між боями він працював над стрілецькою просвітою, даючи можливість, поряд з роздумами про бойові події, гумористичними шаржами, вдосконалюватися, дбати про одне з найбільших національних багатств — рідну мову, «неоціненний скарб народу». Статті вивірені, логічні, аргументовані: про необхідність уживання літературної мови, про слова іншомовного походження, про жаргонізми, про застарілі слова, про неологізми.

Проза А. Лотоцького воєнного періоду — це хроніка стрілецьких буднів. Він описував події, які добре знав, які пережив особисто. Використовуючи свій письменницький хист, як учасник бойових дій він відтворює атмосферу стрілецького життя. Отже, його проза цікава сьогодні з пізнавального боку. Звичайно, з історичної перспективи тогочасні події ми розуміємо і оцінюємо по-іншому, але минушина повинна приходити до нас не у вибіркових

фактах та подіях, вона правдивіша, а значить, — і доцільніша, коли подається самими очевидцями подій.

А. Лотоцький брав участь у знаменитому рейді усусусів по Наддніпрянській Україні від лютого до жовтня 1918 року. Про перебування свого загону на Великій Україні автор залишив спогади-мемуари. З недовірою і відчуженням зустрічали селяни австрійців, але побачивши завзяту діяльність аматорського січового драматичного гуртка, роботу читалень стрільців-учителів, які розповідали про історію України, вчили дітей письму, знайомили з творами українських письменників, зустрівши серед бійців освічених, національно свідомих співвітчизників, — зріднилися і щиро полюбили галицьких усусусів. А. Лотоцький стверджує, що селяни пізнали щиру, безкорисливу працю стрільців, які влаштовували концерти на честь Шевченка, Франка й інших, організовували театр, в якому грали і фахові актори-стрільці (між ними І. Рубчак), й аматори. Стрільці-вчителі взялися відразу вчити місцевих дітей. Селяни спершу неохоче віддавали дітей в українську школу, але після кількох лекцій ситуація змінилася на краще. Крім того, УСС виголошували відчити для селян — реферати про Україну, її минуле та про різні українські справи. Зворушливим було прощання селян-наддніпрянців з усусусами, вони зі сльозами на очах просили: «Лишіться в нас, у нас вам добре буде!» Та просили ті самі селяни, що спершу не дуже привітно приймали стрільців та вважали їх за «австрійців» [5, 18].

Яскравим є такий спогад А. Лотоцького: «Тут пригадується мені один момент. Сиджу я з товаришем на квартирі. Він грає на цитрі козацькі пісні та співає. Нараз тихо відчиняються двері і на порозі стає наш старий господар... І очі старого станули в сльозах. Галицький усусус приніс на степи старому нащадкові запорожців назад те «Євшан-зілля», що його тамошня молодь, задурманена московською школою, вже забула, воліла співати московських простацьких пісень» [5, 17]. Згадані мемуари є важливою віхою у відтворенні ролі січового стрілецтва в розвитку української історії.

Про яскравий слід січової слави свідчить і пам'ять наших сучасників. Історію мужньої української армії із захопленням вивчають наші учні, багато пісень про січовиків залюбки співають діти по всій Україні і в еміграції. Воїном цієї сміливої, ідейно спрямованої армії Українських Січових Стрільців, активним громадсько-просвітницьким діячем був й А. Лотоцький. Він, як і М. Угрин-Безгрішний, були дуже шанованими в повіті людьми, а молодь гордилася своїми вчителями, вважали їх героями національно-визвольної війни [4].

Стрілецька творчість, організатором і творцем якої був й А. Лотоцький, — великий здобуток нашої культури. Патріотизм галицької молоді 20–30-х років виховувався значною мірою завдяки стрілецькій творчості, живому спілкуванню з учасниками визвольних змагань, на ідеї продовжити і завершити розпочату ними справу, справу державотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. АЛ — МУБ. Дещо про українську літературну мову // Червона Калина. — 1917. — Май. — С. 4–8, 13–15.
2. Гей, там на горі «Січ іде!»: Пропам'ятна книга «Січей» / Упоряд. К. Трильовський. — Едмонтон, 1965. — 436 с.
3. Звіт дирекції приватної Гімназії з укр. мовою викладання за рік шкільний 1912/13. — Львів: Накл. Гімназ. Комітету, 1912. — 94с.
4. Коритко Р. Рогатинські побратими // Літопис Червоної Калини. — Львів, 1997. — С. 31–36.
5. Лотоцький А. З культурної праці усусусів // Календар Просвіти на 1936. — Львів: Просвіта, 1936. — С. 14–19.
6. Салига Т. Ю. Продовження. — Львів: Каменярь, 1991. — 253 с.

Ніна СЛЮСАРЕНКО

І. Г. ТКАЧЕНКО ПРО ТРУДОВУ ПІДГОТОВКУ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

У статті проаналізовано спадщину видатного українського педагога І. Ткаченка та представлено його погляди на організацію трудової підготовки підрастаючого покоління в умовах загальноосвітнього навчального закладу.